

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש

פרשת וילך

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,

נא לשלוח בקשות למייל pnineeh@gmail.com

פרשת וילך

דברים פרק-לא

{א} וילך משה. צריך לדעת להיכן הלך, ויונתן תרגם שהלך למשכן בית אולפנא, והמפרשים אמרו (עיין רמב"ן ורבינו בחיי) שהלך ממחנה לוויה למחנה ישראל כאדם הנפטר מחבירו, והכתוב סתום הוא, ואין ממנו היכר לאחד מהדרכים. עוד צריך לדעת מי העיר את רוח משה לדעת שמלאו ימיו ושנותיו, והלא אמרו בגמרא (שבת ל.) שאין מודיעין לאדם ימיו ושנותיו, ומי הודיעו למשה:

ונראה לפרש על פי דבריהם ז"ל (זוה"ק ח"א ריח.) שאמרו כי ארבעים יום קודם הפטירה נשמת האדם הולכת ממנו, כאומרו (שה"ש ד ו) ונסו הצללים, ומבקרת מקום חנייתה במקום עליון, והצדיקים יכירו בדבר, וצא ולמד מרבי שמעון בר יוחאי שהכיר ברבי יצחק כאמור בספר הזוהר (שם):

ואמרו עוד כי השמות שיש לישראל הם שמות הנשמות. וכבר העירותי בזה בפירוש פסוק ושם רשעים ירקב (משלי י ז), וכמאמר חז"ל שאמרו (זוהר חדש רות פד ע"ג) שאין הרשעים זוכרים את שמם. והטעם הוא כי הרשע אין לו נפש, וכמו שרמז בפסוק ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה (משלי כג ב), הא למדת שהרשע אינו בעל נפש, כי נשבת היא ממנו, ולזה אין הרשעים מכירים את שמם, כי אינם בעלי נפש בעלת השם:

וכאן אמר וילך משה, פירוש רוח החיים שבו שתקרא משה, הלכה כסדר הרגיל למי שמגיע קצו, וכינה לנפשו לשון זכר, כי הוא סימן לגודל הנפש כשתהיה במדרגת זכר, והודיע הכתוב במה שאמר וידבר את וגו', שהרגיש בהליכתו והכיר שהגיע קצו ביום ההוא, כאומרו בן מאה וגו' אנכי היום, ואמרו ז"ל (סוטה יג:) היום מלאו ימי ושנותי:

ואם תאמר מנין ידע משה בדיוק יום המיתה. הלא אמרו ז"ל כי מיום שינוסו הצללים עד יום המיתה הם ארבעים יום, ומי יודע הדברים יותר ממשה, והשכיל וידע יום קצו, והכרה כזו מושגת היא לגדולי עולם, ועיין מה שכתבתי בפסוק ויקרבו ימי ישראל (בראשית מז כט):

וידבר את (כל) הדברים וגו'. אומרו את (כל) הדברים, להעיר שהגם שהגיע יום פטירתו כאמרו אנכי היום פירוש היום מלאו ימי וגו', אף על פי כן היה בו כח היכול דבר כל הדברים הנאמרים מכאן ועד סוף הספר, מה שאין כח בזולתו עשות כן, בין בכח הגופי בין בכח השכל:

{ב} לא אוכל עוד וגו'. לפי מה שפירשתי שהכיר בסילוק הנשמה הנקראת משה, אמר לא אוכל על דרך אומרים בספר הזוהר (ח"א ריז:) וז"ל כד נפקת נשמתא מבר נש באינון (ארבעין) [תלתין] יומין לית בר נש שליט בנשמתיה:

עוד נתכוון לומר להם טעם שהכיר שהיום מלאו ימיו ושנותיו, והגם שאמרנו הטעם מדרך הצדיקים להעלים השגתם, אשר ישיגו יותר על בני דורם, ולזה אמר להם טעם הכרתו בדבר משני טעמים. אחד, לא אוכל עוד לצאת ולבא שניטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע. שנית, שה' אמר אליו לא תעבור את הירדן הזה, מזה הכיר כי קרבו ימי הפקידה:

ולדרך זה וה' נתן טעם להם לכיוון היום, ויבינו בה על הזמן המזדמן לפניו, שיתיחס אליו זכרון של היום, כמו שפירשנו במקום אחר:

עוד נתכוין בסמיכות וה' אמר אלי למאמר לא אוכל וגו', להודיע נאמנות עבדותו לבורא ברוך הוא, שהגם שלא יוכל עוד לצאת ולבא, אם יאמר אליו ה' עבור את הירדן יהיה מתאזר ועומד ומשמש להכניסם לארץ, ולא היה נמנע מצד שלא היה יכול לצאת ולבא, אלא שה' אמר אליו לא תעבור וגו':

{ג} ה' אלהיך הוא וגו' הוא ישמיד וגו'. הוצרך לומר שני פעמים הוא ולא הספיק באחת. נתכוון לנחמם על פטירתו, ואשר יחסרו שני דברים גדולים וטובים, האחת, כי היה להם למגן לפני ה' לבלתי כלותם כמו שמצינו בעגל ובמרגלים, לולי משה בחירו. שנית, כי הוא אבד ושיבר שני מלכי האמורי סיחון ועוג, ומי יקום במקומו ללחום המלחמות הגדולות אשר הם מעותדים לפניהם:

לזה אמר כנגד מה שנוגע לה' אמר ה' אלהיך הוא עובר לפניך, על דרך אומרו (שמות יז ה) עובר לפני העם, פירוש כי הוא העובר על פשעכם ואליו תחזיקו הטוב ולא לי, כמו שכן מצינו שהוא העיר את רוח

משה להתפלל עליהם במעשה העגל, דכתיב (שם לב י) הניחה לי וגו', ואין בהעדר משה העדר העברת על פשע כי הוא יעבור לפניך:

וכנגד גבורת המלחמה אמר, כי לא כחו של משה הוא העושה חיל, אלא ה' הוא הלוחם, והוא אומרו הוא ישמיד וגו', ולצד האמצעיות אמר יהושע הוא עובר לפניך:

ודקדק לומר הוא, יתבאר על דרך מה שאמר הנביא במלחמת העי כשנפל מישראל כשלשים וששה איש ונפל יהושע על פניו אמר אליו ה' קום לך למה זה אתה נופל על פניך (יהושע ז י), ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין מד.) שאמר ה' אליו אתה גרמת, שלא יצאת עמהם, והוא מה שאמר משה הוא עובר, פירוש הדבר תלוי שיעבור הוא בעצמו לפניך ולא שלוחו:

זי **כי אתה תבוא.** ולא אמר תביא, כי ה' המביא אותם, כמו שאמר למעלה ה' אלהיך הוא העובר וגו' הוא ישמיד, אלא שהוא יבוא בראשם. והגם שאמרו ז"ל (שם ח.) בפסוק שאמר בסוף הפרשה (להלן פסוק כג) כי אתה תביא, שאמר הקדוש ברוך הוא דבר אחד לדור, לפי שמשמעות תבוא סובלת גם כן אחרים עמו, לזה רצה הקדוש ברוך הוא שיפרש דבריו, ולעולם כוונת משה היתה להעיר כי ה' הוא המביא, נמצאת אומר אמר תבוא לקבוע המעשה (בשם) [בה'] כי הוא המביא, ואמר תביא לשלול זולתו ממין האנושי:

ח **וה' הוא ההולך לפניך וגו'.** ולא אמר אלהיך, כדרך שאמר לישראל (פסוק ג), לפי שאין מיחד שמו יתברך על הצדיק בחיים חיותו (תנחומא תולדות ז), אבל לכללות ישראל יתיחד שמו כאומרו (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך:

ואומרו הוא ההולך. ולא הספיק לומר וה' הולך לפניך, להעיר שלא יחשוב ביכולת המצוי בישראל (לשמור) [לשמוד] כי יכול יוכל לכל המלחמות המזומנות לפניו, כי לא ביכולתם תלוי הדבר, אלא בה' לבד הוא תלוי, והוא אומרו הוא ההולך, ולא בשיתוף כח אחר:

הוא יהיה עמך. אומרו הוא, להודיע כי מדריגה הגדולה שהיא כללות השכינה ההולכת לפני מחנה ישראל הדרגה זו תהיה עמו, והוא אומרו הוא יהיה עמך, פירוש בחינה המוזכרת בסמוך:

יב **הקהל את העם וגו' למען ישמעו ולמען ילמדו וגו'.** צריך לדעת למה כפל שני פעמים תיבת למען, ולא הספיק לומר למען ישמעו וילמדו, וכמו שאמר בפסוק שאחרי זה שאמר ישמעו ולמדו:

ונראה כי לפי שאמר הכתוב הקהל את העם האנשים והנשים והטף לקרות ספר תורה באזניהם, וכבר קדם לנו כי הנשים אינם בני תלמוד תורה, דכתיב (לעיל יא יט) ולמדתם אותם את בניכם, ודרשו ז"ל (קידושין כט:) ולא בנותיכם:

לזה חלק הכתוב שתי הדרגות במצוה זו, ואמר בתחילה חלוקה שהיא שוה באנשים ובנשים, והוא למען ישמעו, פירוש שישמעו מצות התורה שחייבין הם לעשות, ודבר זה שווים הם בו, שגם הנשים חייבין במצות לא תעשה ובמצות עשה שאין הזמן גרמא:

ואחר כך אמר חלוקה בפני עצמו כנגד האנשים לבד, והוא ולמען ילמדו שהוא תלמוד תורה, ולזה לא אמר למען ישמעו וילמדו, שאז היה נשמע ששניהם בעונש אחד:

שוב ראיתי מאמר חז"ל (חגיגה ג.) שאמרו ז"ל הנשים לשמוע והאנשים ללמוד, עד כאן. והם דברינו עצמם, ונתחכמו להקדים הנשים לאנשים כסדר שהקדים הכתוב, למען ישמעו, ואחר כך ולמען ילמדו, וכמו שכתבנו:

יג **ובניהם אשר וגו'.** חלוקה זו כנגד הטף שהזכיר בפסוק הקהל, אמר הטעם הגם שלא הגיעו עדיין ללמוד, אף על פי כן ישמעו ולמדו ליראה את השם, פירוש לחנכם ליראה את ה':

ולזה לא אמר כדרך שאמר בפסוק הקהל ילמדו ויראו, שהם שני דברים, אלא ולמדו ליראה, פירוש שבזה ילמדו יראת שמים. ואומרו כל הימים, כי כשהקטנים מתחנכים מתחילתם ליראה יתייחד בהם יראת ה' כל ימיהם:

ורבותינו ז"ל אמרו (שם) וז"ל והטף למה, ליתן שכר למביאייהם, עד כאן. ואולי שנותנים טעם לקטני קטנים שאינם מבינים דבר שגם הם נכללים בכלל הטף שאמר הכתוב, ומה שנתן הכתוב טעם ישמעו ולמדו, הוא לבניהן אשר יתחילו הבן:

[יד] הן קרבו ימיו וגו'. טעם אומרו הן, להצדיק מאמר משה שאמר בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, ודרשו רז"ל (סוטה יג): היום מלאו ימי וכו', עד כאן. ובא דבר ה' אליו, ואמר הן כדברך קרבו ימיו. ואומרו קרבו ימיו ולא אמר קרב יומי, על דרך אומרו (בראשית מז כט) ויקרבו ימי וגו' ופירשנוהו שם:

עוד ירצה באומרו הן קרבו וגו' על זה הדרך, הנה הימים שלך קרבו אצלך, והימים הם חלקי הנשמה המתקרבים בסוד תוסף רוחם יגיעו (תהלים קד כט), וכמו שפירשנו שם בפרשת ויחי, והודיעו כי טעם קרבת חלקי הנשמה הנקראים ימים הוא למות:

והתיצבו וגו'. כאן צוה שיתנהג יהושע בשררה לפני משה, והוא אומרו והתיצבו לשון מינוי ושררה שניהם בהשוואה, על דרך שפירשנו בפרשת אתם נצבים (לעיל כט ט). ואומרו ואצונו, לשון מלכות, על דרך אומרו (ש"א יד) (ויצוני) [ויצוהו] ה' לנגיד, וכן הוא אומר כי אתה תביא (פסוק כג), ודרשו ז"ל (סנהדרין ח.) (קח) [טול] מקל והך על קדקדם:

[טז] וקם העם הזה וגו'. קשה וכי קימה היא לו והלא ירידה והשפלה היא לו הזונה אחרי אלהי נכר. ואולי שיכוון לומר על דרך אומרו (להלן לב טו) וישמן ישורון ויבעט, והוא אומרו וקם העם, פירוש היתה לו קימה בעולם בירושת הארץ, ועושר וכבוד וישמן, ומזה יצא לו שיבעט זונה אחרי וגו'. וכן אמר בסמוך (פסוק יט) כתבו לכם את השירה הזאת וגו' כי אביאנו וגו' ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים וגו', הרי שהקדים שבע ודשן לופנה, כמו כן במה שלפניו הקדים לומר וקם ואחר כך זונה:

עוד ירצה, כי לא הדור ההוא עצמו יזנה אחרי אלהי נכר, אלא הדור שיקום ממנו, וכן הוא אומר בספר שופטים (ב ח יב) וימת יהושע וגו', וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותיו ויקם דור אחר וגו' ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים וגו' מאלהי העמים אשר סביבותיהם, והוא אומרו וקם וגו' זונה וגו' אשר הוא בא שמה בקרבו:

[יז] ועזבתים וגו' והסתרת פני וגו'. הכוונה כי אם יתן ה' דעתו לדעת הצרות אשר יבואו עליהם, יהמו רחמיו ויסלק חרון אפו, לזה הוא מודיע כי יסתיר פניו, ובזה ימצאוהו צרות רבות:

ואומרו ואמר ביום וגו'. פירוש שישערו בדעתם לרוב הצרה שראוין שאין זה אלא לצד הסתרת פני מהם, והוא אומרו הלא, פירוש ודאי שעל שאין אלהי בקרבי מצאוני וגו' שאם היה בקרבי לא היו כל כך צרות באין עלינו, וצא ולמד שאמר הנביא (שופטים י טז) ותקצר נפשו בעמל ישראל, כביכול:

[יח] ואנכי הסתר אסתיר. קשה למה יסתיר פניו אחרי שהתודו את חטאתם ואמרו הלא על כי אין אלהי בקרבי, ואם נותן הכתוב טעם למה שעבר עד עתה שהסתיר פניו מהם, זה אינו צריך לאומרו כי רואה אני שהטעם שהסתיר הוא לפי שזנו אחרי אלהי נכר כמו שאמר למעלה. עוד יש להעיר בפסוק למה כפל הסתר אסתיר. עוד צריך לדעת למה האריך לשון לומר על כל הרעה וחזר לפרש כי פנה:

אכן הכתוב בא לתת טעם להסתרת פנים, כי יאמר האומר ח"ו שה' לא שפט בצדק ח"ו משפט זה, כי אמר הנביא (ישעיה כז ח) בסאסאה בשלחה וגו', ואמרו רבותינו ז"ל (סוטה ח:) במדה שאדם מודד בה מודדין לו והוא ישפוט בצדק אל אמונה ואין עול:

והנה בהסתרת פני ה' מהם, יכול להיות שיהיו נפרעים על חטאתם יותר משיעור הראוי להם לפי עונשם, כי אין השופט חפץ לדעת את אשר יבא עליהם מהצרות והרעות, ואין זה משפט צדק ח"ו, ואולי כי זה כלול במאמר שאומרים הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני וגו'.

ובא הכתוב להשיב תשובה נכונה ואמר ואנכי הסתר, פירוש הסתרה זו יש לי בדין שאסתיר פני מהם, ולזה כפל הסתר אסתיר ביום ההוא, פירוש ביום שזנה אחרי אלהי נכר, ואמר הטעם על כל הרעה אשר וגו', פירוש על דרך אומרו ז"ל (ספרי ראה יא כה) כל המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה, והוא אומרו שטעם ההסתרה הוא על כל הרעה אשר עשה, ומה הוא כי פנה אל אלהים אחרים. ומעתה הגם שיבואו עליו כל הצרות שבעולם מחמת הסתרת פנים, ראוי הוא לזה כשם שהוא עשה כל הרעה, יבואו עליו כל הצרות, וכך שורת הדין נותנת:

ודע כי אין צרה ואין רעה בעולם שאינה כנגד עבירה אחת, כי ה' יסד יסורין כנגד כל החטאים, כדרך שקבע שכר כנגד כל מעשה הטוב, וכיון שכן אדם שעבר על כל התורה כולה, או על עבודה זרה ששקולה ככל התורה, עונש הוא לבא עליו כל עונשין שבעולם, ולזה הסתיר ה' פניו מהם:

יט' ועתה כתבו וגו'. אומרו ועתה, הגם שלא היה משה מתעכב לעשות מאמר ה' תיכף ומיד, נתכוון לזרזו לכתוב תיכף ומיד קודם צוותו את יהושע את האמור בסמוך דכתיב (לעיל פסוק יד) קרא את יהושע, שהגם שהועד היה לצוות יהושע דכתיב קרא את יהושע וגו' ואצונו, אף על פי כן חפץ ה' להקדים הכתיבה של השירה ולימודה:

וכן תמצא שאמר הכתוב (פסוק כב) ויכתוב משה את השירה וגו' וילמדה וגו' ואחר כך אמר ויצו את יהושע וגו', שהוא הקדוש ברוך הוא צוה את יהושע וחזקו להביא את ישראל, ומן הראוי היה לו לגמור כל מאמר יתברך אשר יצוה, ואחר כך יקיימו מצותיו לכתוב השירה וללמדה, אלא הטעם הוא לפי שה' צוה לכתוב וללמד תיכף וזריזות זו לא בא אלא שלא לעכב עד שיצווה את יהושע:

ולמדה וגו' שימה בפיהם וגו'. שלש מצות צוה ה'. אחת, לכתוב. שנית, ללמדה את בני ישראל שידעו כוונת דברי השירה. שלישית, לשימה בפיהם לידע קריאתה:

ושלשתן עשה משה, דכתיב ויכתוב משה את השירה. ב' וילמדה את בני ישראל. ג' וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת, פירוש קרא אותה בגירסא להם בדרך שידעו לאומרה כדרך שאמרה להם, והוא אומרו שימה בפיהם:

כז' הן בעודני חי עמכם. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ברכות יח.) צדיקים במיתתם קרוים חיים, והוא אומרו בעודני חי עמכם, פירוש בעוד שהחיים שלי עמכם, הא למדת שאחרי כן הוא חי גם כן אלא שאינו עמהם:

ואומרו היום. רמז שאין לו עוד עמהם אלא יום זה, ופשט הכתוב הוא עד היום:

ואומרו הייתם. לשון עבר, כי אפשר שהרהרו תשובה באותה שעה, וכדין המקדש אשה על מנת שהוא צדיק גמור, אף על פי שנמצא שהיה רשע גמור אנו אומרים שהיא מקודשת, שמא הרהר תשובה באותה שעה (קידושין מט:):